

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

A felsőoktatási hallgatók civil aktivitása és a lemorzsolódási esélyük összefüggései¹

FÉNYES HAJNALKA² – MARKOS VALÉRIA³ – PUSZTAI GABRIELLA⁴

ABSZTRAKT

Kutatási kérdésünk, hogy az önkéntesség és a civil szervezeti beágyazottság jelent-e védelmet a lemorzsolódás ellen vagy inkább elvon a hatékony tanulástól és hátráltatja a tanulás melletti elkötelezettséget a felsőoktatási hallgatók körében. A civil aktivitás lemorzsolódást akadályozó vagy elősegítő voltát kvantitatív, többváltozós módszerrel vizsgáljuk, és kutatási kérdésünk, hogy van-e tiszta hatása a civil aktivitásnak egyéb társadalmi és demográfiai változók hatásának kiszűrése után is a lemorzsolódási esélyekre. Eredményeink szerint a civil aktivitás sem nem véd, sem nem segíti a lemorzsolódást a vizsgált hallgatók körében. Bár a civil aktivitást számos tényező befolyásolja, a lemorzsolódás ellen pedig elsősorban a szülőkkal való jó kapcsolat véd, azonban az, hogy a civil aktivitás nem von el a tanulástól és a bennmaradás esélyét nem akadályozza, azt is jelenti, hogy elő kell segíteni a hallgatók nagyobb civil aktivitását annak számos más pozitív hatása miatt.

KULCSSZAVAK: felsőoktatási hallgatók, civil aktivitás, lemorzsolódási esély, kvantitatív vizsgálat

ABSTRACT

The civil activity of higher education students and the correlation of their chances of dropping out

Our research question is that volunteering and civil organization membership of higher education students are able to protect against dropping out from higher education or even divert from effective learning and hinder persistence. The positive or negative effect of civil activity of students is measured by quantitative multivariable method, and the question is whether there is there a clear effect of civil activity on persistence, after allowing the effect of other socio-demographic variables. The results show, that civil activity of students neither protect against dropping out nor hinder persistence in our sample. There were several variables which affected civil activity, and the good relationship with parents is protecting the most against dropping out from higher education, but the fact, that civil activity is neither divert from

¹ A kutatás a „Társadalmi és szervezeti tényezők szerepe a hallgatói lemorzsolódásban” 123847 sz. projekt keretében az NKFI támogatásával, a K-17 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

² Egyetemi docens, Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszék.

³ Kutató, Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ (Debreceni Egyetem).

⁴ Egyetemi tanár, Debreceni Egyetem, Neveléstudományok Intézete.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

effective learning, and nor hinder persistence means that it is important to improve civil activity of higher education students due to its' several positive effects.

KEYWORDS: *higher education students, civil activity, persistence, dropping out, quantitative analysis*

Bevezetés

Tanulmányunk két központi fogalom köré rendeződik, a felsőoktatási hallgatók civil aktivitása és a felsőoktatási hallgatók lemorzsolódása. A hallgatók állampolgári részvételét annak egy szeletével, a hallgatók civil szervezeti részvételével és a hallgatók önkéntességével mérjük. Szabó Ildikó „Campus-lét a Debreceni Egyetemen” 2010-es kutatásában központi téma volt a hallgatók politikai és civil aktivitása, és mi is ekkor kezdtünk el foglalkozni elsőként a hallgatók önkéntes munkájával mint az állampolgári aktivitás egyik formájával. Az önkéntességgel kapcsolatos kutatásunkat a 2012-es HERD vizsgálatban és a jelen elemzésben is használt 2014-es IESA kutatásban folytattuk.

A Campus-lét vizsgálat három éve alatt három kötetben foglaltuk össze a kutatás eredményeit, melyben gazdag elemzéseket olvashatunk a hallgatók politikai szocializációjáról és politikai kultúrájáról, csoporttagozódásáról, civil aktivitásáról, politikai identitásáról, értékpreferenciáiról, politikai viselkedéséről, a hallgatói életmódról és szabadidő-eltöltéséről, a politikai attitűdök csoportképző szerepéről, a demokráciához és a mássághoz való viszonyokról és számos más izgalmas témáról. Szabó Ildikó egy olyan szakmai műhelyt hozott létre, amelyben oktatók és hallgatók együtt és egyenrangú partnerként dolgozhattak barátságos és nyugodt szakmai légkörben, és a résztvevő hallgatók közül többen később a tudományos pályán is megállták a helyüket.

Cikkünk másik vizsgálati témája a hallgatói lemorzsolódás. A lemorzsolódás definiálása is nehéz feladat, ezzel ebben a tanulmányban nem foglalkozunk és az empirikus részben egy négy kérdésből álló index segítségével ragadjuk meg a hallgatók lemorzsolódási esélyét, illetve a tanulmányok befejezése melletti elkötelezettségét. A felsőoktatásban levő lemorzsolódást hazánkban, de a fejlett országokban is csak viszonylag kevesen vizsgálják a közoktatáshoz képest. Azonban tanulmányunk szempontjából fontos, hogy vannak olyan egyéni és intézményi tényezők, amelyek növelik a felsőoktatási tanulmányok iránti elkötelezettséget, s még a nagyobb kockázatú hallgatók bennmaradását is segítik. Ennek vizsgálatába illeszkedik jelen elemzésünk is. A felsőoktatásban lévő lemorzsolódás és lemorzsolódási esély áll egy friss NKFI kutatásunk középpontjában, melynek eredményeiről csak később tudunk beszámolni, ez a tanulmány egy korábbi kutatás másodelemzése.

Elemzésünkben egyrészt a hallgatók civil aktivitására, másrészt a lemorzsolódási esélyükre ható tényezőket tárjuk fel, és a két témát összeköti, hogy a lemorzsoló-

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

dás lehetséges okainál a hallgatók állampolgári aktivitása (civil szervezeti tagsága és önkéntessége) is magyarázó változó.

Lemorzsolódás a felsőoktatásban

Magyarországon a közoktatásban és a szakképzésben számos kutatás foglalkozik a lemorzsolódással (Németh 2008, Papp 2008, Fehérvári 2015). Kutatásaik közép-pontjában a lemorzsolódás által veszélyeztetett hallgatók társadalmi helyzete, intézményi jellemzői állnak. A közoktatási lemorzsolódási adatok és a hazai ifjúságkutatások adatai szerint Észak-Magyarország és az Észak-Alföld térsége, valamint községeiből származóknak legnagyobb az esélye a lemorzsolódásra (Pusztai 2015, Hegedűs 2016), tehát regionális eltérések is vannak.

A felsőoktatásban fontos kutatási terület a felsőoktatási expanzió és a lemorzsolódás összefüggése és a lemorzsolódás okainak feltárása (Tinto 1975, 1993, 2004, Barefoot 2004, Braxton 2000, Meril 2015), és hazánkban is voltak a felsőoktatási lemorzsolódást is érintő vizsgálatok (Veraszta 2010). Az alacsony társadalmi státusz és a lemorzsolódás összefüggése a leggyakoribb kutatási eredmény (Vossensteyn et al. 2015). Azonban Ceglédi (2015) munkáiban klaszterelemzést végzett a hallgatói eredményesség és a társadalmi háttér mentén a felsőoktatási hallgatók körében és kimutatta, hogy a legnagyobb létszámú csoport a tékozlók vagy közömbösek csoportja, akik jó háttérük ellenére kevésbé eredményesek. Tehát vannak olyan hallgatói csoportok, akiknek jó a társadalmi háttere, mégis veszélyeztetettek lehetnek a lemorzsolódásra.

Fontos vizsgálati terület a „nem tradicionális hallgatók” kisebb vagy éppen nagyobb lemorzsolódási esélye, mely a kapcsolati tőke és a lemorzsolódás közti összefüggések elemzése során került a vizsgálatok középpontjába. Az ilyen csoportok integráltsága, beágyazottsága kisebb lehet az akadémiai szférába, éppen ezért veszélyeztetettebbek lehetnek a lemorzsolódásra is. Ilyen csoport lehet a felsőoktatásban önkéntes munkát végzők csoportja és a civil életben aktív hallgatók csoportja is. A nem tradicionális hallgatók egyéb csoportjai, pl. a vallásos kiscsoportok tagjai, a külföldi diákok, a nemzetiségi kisebbségi csoportok stb. szintén veszélyeztetettebbek lehetnek a lemorzsolódás szempontjából kisebb beágyazottságuk miatt (Pusztai 2011, Altbach 2009).

A lemorzsolódás talán legfontosabb oka a hallgató családjának rosszabb anyagi és kulturális háttere (Vossensteyn et al. 2015), mely számos más tényezőt is befolyásol. Ilyen következményváltozó lehet a rosszabb teljesítmény (alacsonyabb átlagok, nyelvvizsgáért kapott többletpontok hiánya stb.), bár lehetnek jó háttérű diákok is rosszabb teljesítményekkel, így a rossz teljesítmény a lemorzsolódást önállóan is befolyásolhatja. Ezt egyben kulturális tőke hátrálynak is nevezhetjük Bourdieu nyomán.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

A diák kapcsolati tőkéje szintén hatással lehet a lemorzsolódásra. A hallgatói beágyazottság mint kapcsolati tőke (Tinto 1975, 1993, Pusztai 2011, 2015), a tanár diák kapcsolat, a diákok társas kapcsolatrendszere, a szülőkkal való viszony mellett a hallgató civil aktivitása és önkéntessége mint kapcsolati tőke is befolyásolhatja a lemorzsolódási esélyeket. Ez utóbbi hatását alig vizsgálták. Emellett a szokásos demográfiai változók, mint a nem és a kor is hatással lehet a lemorzsolódásra (Tinto 1993).

Tinto (1993) modelljében az intellektuális (akadémiai) és szociális (személyes) integráció a legerősebb védelem a lemorzsolódással szemben a felsőoktatásban. A lemorzsolódás okai között a társadalmi, kapcsolati tőke okok állnak a középpontban (a hallgatói és tanári támogatás), de fontosak a szervezeti tényezők is, pl. a campus aktivitások, a nagy csoportlétszámok, végül fontos a diák és az egyetem kapcsolata is, a formális és informális kommunikáció. Emellett persze hatnak a lemorzsolódási esélyekre a diákok adottságai, képességei, tanulmányi eredményei, anyagi háttere (családi és saját helyzete), korábbi oktatási eredményei, szándékaik és elkötelezettségeik, az intézmény más tagjaival való kapcsolatuk, politikai preferenciáik, családi állapotuk, kollégista vagy bejáró státuszuk, szabadidős szokásaik, etnikumuk (Tinto 1975, 1993, Stoecker et al. 1988).

A társadalmi háttért vizsgálva Donovan (1984) kiemeli, hogy a fekete, alacsony jövedelmű diákok körében az intézményi faktorok védtek leginkább a lemorzsolódástól (az akadémiai és szociális integráció), és bár a tanulmányi eredményeknek is erős hatásuk volt, de ezek inkább következményváltozók, melyek függtek magától az integrációtól is, tehát célzott programokkal lehet segíteni a hátrányos helyzetű diákok bennmaradását.

Civil aktivitás és önkéntesség: eddigi eredmények

Kutatásunk középpontjában a hallgatók civil aktivitása és önkéntessége áll, valamint ezek összefüggése a felsőoktatási lemorzsolódással, ezért a továbbiakban a hallgatók civil szervezeti tagságára és önkéntességére ható tényezőket, az ezzel kapcsolatos kutatási eredményeket mutatjuk be.

Bognár (2015) disszertációjában kimutatta, hogy a család szerepe erősebb az állampolgári aktivitásra, mint az iskoláé az ezredforduló utáni 15–29 éves fiatalok körében. Ennek oka lehet, hogy a civil kezdeményezések szerepe gyenge a poszt-kommunizmusban. Kutatások kimutatták, hogy minél erősebb a demokrácia egy országban, annál hatékonyabb az iskola politikai szocializációs szerepe (Csákö 2007a, 2007b, Szabó 2009).

Szabó (2009) munkájában kiemeli, hogy a szocializációs folyamatok összefonódnak, egyfajta szocializációs modellt alkot meg, melyben az elsődleges és másodlagos szocializáció is hatással van a politikai szocializációra. A formális szervezetek, mint

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

az iskola, a politikai szervezetek és az egyház elsősorban az állampolgári magatartásra, míg a nem formális szocializációs színterek, mint a család, a kortárs csoport és az egyéb kapcsolatok a politikai identitásra vannak hatással. A kulturális tényezők és a média szerepe is jelentős a politikai szocializáció során a fiatal generáció körében.

1. táblázat: Az állampolgári részvétel tipológiája

Látens politikai részvétel		Manifeszt politikai részvétel		
Bevonódás	Aktivitás	Hivatalos politikai részvétel	Aktivizmus (parlamenten kívüli részvétel)	
			Legális	Illegális
Egyéni				
Érdeklődés, figyelem, a politikai kérdések nyomon követése	Aktivitás közéleti és társadalmi kérdésekben	Választói részvétel	Parlamenten kívüli részvételi formák (petíció aláírása, bojkott)	Politika által motivált egyéni törvénytelen akciók
Közösségi				
Közösségi identitás hétköznapi magatartásban (pl.: öltözködés, zene, étkezés) való kifejezése	Lokális, érték-alapú közösségi tagság, önkéntes munkát végző csoporttagság	Szervezett politikai részvétel: politikai párt-, szakszervezeti tagság	Lazán szervezett, network alapú szerveződések akcióiban való részvétel (demonstráció, sztrájk, tüntetés)	Illegális és erőszakos akciók (zavargások, épületek megszállása, rongálás)

Forrás: Ekman – Amna (2012: 292) nyomán

Ekman és Amna (2012) tipológiájában az egyetemista hallgatók szervezetekben való tagsága és önkéntes munkája, mely kutatásunk középpontjában áll, egy látens politikai aktivitás és az állampolgári részvételnek csak egy viszonylag kis szelete. Pusztai (2017) munkájában kimutatta, hogy a kisebbségi státuszú egyetemisták, a diplomás apákkal rendelkezők, a bourdieui magaskultúra fogyasztásban erős hallgatók és azok a hallgatók, akiknek az oktatókkal gyakoribb a kommunikációja, gyakrabban vesznek részt civil szervezetekben egyetemi éveik alatt. Érdekes módon az anyagi helyzet és a lakóhelyük településtípusa nem befolyásolta ezt a fajta aktivitást.

Pusztai (2017) kimutatta azt is, hogy az aktív civil közösségi tagság növelte a diákok eredményességet is, sőt erősebben, mint a szociodemográfiai változók, bár a kapcsolati tőke változók, mint a szülőkkel, oktatókkal való jó kapcsolatnak szintén erős pozitív hatása volt. Az eredményesség mérésére egy összetett mutatót képzett

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

melyben a tanulmányok befejezése melletti elkötelezettség is egy dimenzió volt a hat dimenzió között.⁵

Az önkéntességet is számos változó befolyásolja a felsőoktatásban (Fényes 2015, Fényes – Markos 2016). A Campus-lét 2010-es kutatásban a klasszikus demográfiai változók (nem, kor) nem befolyásolták az önkéntességet, azonban a szakirodalommal összhangban az anya magasabb iskolai végzettsége, a hallgató saját jobb anyagi helyzete és az egyházas vallásosság növelte annak valószínűségét. A pozitív anyagi és kulturális tőke hatását 2012-es kutatásainkban is kimutattuk. Egy 2014-es vizsgálatunkban pedig a vallásosság pozitív hatásait erősítettük meg a vallásosságot különféle mutatóval mérve. Végül a kapcsolati tőke változókat tekintve a vallásos kiscsoport tag, az oktatókkal való jó kapcsolat és a legalább egy civil közösségi szervezetben való részvétel növelte, míg a szülőkkel való szoros kapcsolat viszont csökkentette az önkéntesség valószínűségét 2014-es adataink szerint (Fényes 2015).

A középiskolában végzett önkéntes munka szintén szerepet játszik a hallgatók önkéntességében, és 2014-es adataink szerint erősen növeli a felsőoktatási önkéntességet, ha a középiskolában is volt ilyen aktivitásuk. Azonban az Iskolai Közösségi Szolgálat (IKSZ) hatása még alig mérhető a felsőoktatásban, és csak 2016 után lesz mérhető (Bodó et al. 2017, Markos 2016).

Kutatási kérdésünk tehát, hogy az önkéntesség és a civil szervezeti beágyazottság jelent-e védelmet a lemorzsolódás ellen vagy inkább elvon a hatékony tanulástól és hátráltatja a tanulás melletti elkötelezettséget a felsőoktatási hallgatók körében. A civil aktivitás lemorzsolódást akadályozó vagy elősegítő voltát kvantitatív többváltozós módszerrel vizsgáljuk, és kutatási kérdésünk, hogy van-e tiszta hatása a civil aktivitásnak egyéb társadalmi és demográfiai változók hatásának kiszűrése után is a lemorzsolódási esélyekre. Emellett külön regressziós modellben vizsgáljuk, hogy milyen változók befolyásolják magát a civil aktivitást. Regressziós modelljeinkben tehát a civil aktivitás egyszer függő, egyszer pedig magyarázó változó (ez egy speciális útmodell).

Adatbázis, módszerek, hipotézisek

Kutatási kérdéseinket kvantitatív módszerrel vizsgáltuk. A Teacher Education Students Survey in Central and Eastern Europe (TESSCEE), valamint az Institutional Effect on Students' Achievement in Higher Education (IESA) kutatás a SZAKTÁRNET

⁵ Az első dimenzió a hallgatók tanulmányok befejezése melletti elkötelezettsége volt, második a tanuló integritása, harmadik a tanulás melletti elkötelezettség, negyedik a tanulásra való nyitottság, ötödik a saját élet értelmével és értékével kapcsolatos attitűd, a hatodik a társadalmi kohézió, társadalmi felelősség vállaláshoz való hozzáállás.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

projekt (TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0009) keretében zajlott a Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központja koordinálásával (CHERD-Hungary). Vizsgálatunkat Magyarországon (Hajdú-Bihar megyében és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében), Romániában a Partiumban, Erdély középső részeiben és Székelyföldön, illetve Ukrajnában, Kárpátalján folytattuk. Összesen 1792 hallgatóról állnak rendelkezésünkre információk különböző karokról és országokból. Elsősorban a magyar tannyelvű felsőoktatást nyújtó intézmények képezték kutatásunk terepét, azonban a nem magyar nyelvű erdélyi és partiumi, kárpátaljai pedagógusképzést folytató intézményekre is kiterjedt a vizsgálatunk. A kérdőív lekérdezése két hullámban zajlott. Az első hullámban az alapsokaságot a vizsgált intézmények elsőéves, nappali tagozatos, államilag finanszírozott és költségtérítéssel hallgatói adták. A második hullámban törekedtünk arra, hogy az első hullámban megkérdezett elsőéves kohorszot újra megkeressük, immáron másodévesként. Továbbá fontosnak tartottuk, hogy a belépő évfolyamokat összehasonlítsuk egy kilépés előtt álló generációval, így a bemenethez és a kimenethez közel álló évfolyamokat is vizsgáltuk. A megkérdezettek kiválasztása valószínűségi mintavétellel történt. A hallgatókat csoportosan egyetemi/főiskolai kurzusokon kerestük fel, ahol teljeskörűen kérdeztük meg a kiválasztott csoportokat.

Vizsgálatunkban a civil aktivitásra és a tanulmányok befejezése melletti elkötelezettségre ható okokat vizsgáltuk, lineáris regressziós módszerrel elemeztük.

Függő változók:

1. regressziós modellben: Civil aktivitás index (0–3-ig), mely a következő változókat tartalmazza: *Tagja-e vagy tartozik-e a következőkhöz [átlag alatti (0), és átlag feletti aktivitás (1)]: Egyházi, felekezeti szervezet, Civil szervezet, Sportklub, Szurkolói kör, Politika szervezet, HÖK, Kutatócsoport, Munkakeresési-vagy karrieriroda, Kulturális csoport, Jótékonyági, karitatív szervezet. Végzett-e középiskolás korában önkéntes munkát?⁶ Végzett-e egyetemi éve alatt önkéntes munkát?⁷*
2. regressziós modellben: a tanulmányok befejezése melletti elkötelezettség index, mely a következő változókat tartalmazza: *A tanulmányok, amelyeket folytatok, hasznosak lesznek számomra a szakmai karrierem során. Nagyon elszánt vagyok a tanulmányaim befejezését illetően. Szeretnék minél jobb tanulmányi eredményeket elérni. Minden megteszek annak érdekében, hogy részt vehessek az előadásokon, szemináriumokon, gyakorlati órákon.* (Mind a négy állítással való egyetértés 1–4 terjedő skálán történt, így az index értéke 1–16).

⁶ Nem végzett=0, végzett=1.

⁷ Nem végzett=0, végzett=1.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Független változók:

Az 1. és 2. regressziós modellben egyaránt a megkérdezett gazdasági háttere (*szubjektív⁸ és objektív⁹ anyagi helyzete, előfordulnak-e anyagi gondok családjában*), tanulmányok folytatása melletti fizetett munkavégzése, településének típusa (*falu vagy város*), kulturális háttere (*szülők elvégzett osztályainak száma*), kapcsolati háttere [*szülők kapcsolati tőke indexe (milyen gyakran teszi a szülei a következőket: beszélget vele, beszélget vele kultúráról, politikáról, közéleti témákról, beszélget vele könyvekről, filmekről, beszélget vele jövőendő pályájáról, tájékozik arról, hogyan tölti szabadidejét, bevonják a házimunkába, érdeklődik tanulmányairól, találkozik a barátaival, támogatják anyagilag, szerveznek vele közös kulturális programokat, ösztönzik, bátorítják a tanulásra, kapcsolatokat tartanak az oktatóival), barát kapcsolati tőke index (van-e olyan barátja, akivel megbeszéli a tanulmányaival kapcsolatos problémákat, akivel megbeszéli magánéleti problémáit, akivel rendszeresen együtt tölti szabadidejét, akivel megbeszéli a jövőre vonatkozó terveit, aki betegség esetén meglátogatja vagy telefonon keresi, akitől könyvet, jegyzetet, füzetet kér kölcsön, akivel tudományos kérdésekről beszélget, akivel olvasmányélményeivel, kultúráról, közéleti kérdésekről beszélget, akivel együtt tanul, akivel megbeszéli a jövőendő pályájával kapcsolatos elképzeléseket), oktató kapcsolati tőke index (van-e olyan oktatója, akivel a tananyagról, tudományos kérdésekről beszélget tanítási időn kívül, akivel a tananyagon kívül más témákról is beszélget, akivel szépirodalomról, művészetről beszélget, akivel közéleti kérdésekről beszélget, akivel magánéleti problémáiról beszélget, akivel a jövőjére vonatkozó terveiről beszélget, akivel rendszeres e-mail kapcsolatban van, aki odafigyel személy szerint a pályafutása alakulására)*], tagja-e vallásos ifjúsági csoportnak], neme (*nő vagy férfi*), kor.

A második regressziós modellben a civil aktivitás index is mint független változó jelenik meg.

Hipotéziseink a következők:

Hipotézis: A jobb gazdasági, kulturális és társadalmi helyzetű hallgatók aktívabban a civil életben, mint rosszabb gazdasági, kulturális és társadalmi helyzetű társai.

Két alternatív hipotézis:

2.A. Azok a fiatalok, akik aktívabb állampolgárok, sokkal elkötelezettebbek a tanulmányaik iránt, kevésbé morzsolódnak le és inkább jellemzi őket a felsőoktatásban való bennmaradási esély, mint a kevésbé aktív társaik.

⁸ Mit gondolsz, milyen anyagi helyzetben van a családod az országban élő átlagos családokhoz képest? 1 = legszegényebbek 9 = leggazdagabbak.

⁹ Jelöld be azokat a tartós fogyasztási cikkeket, amelyekkel a családod rendelkezik! 1. Saját lakás, családi ház 2. Nyaraló, hobbitelek 3. Plazma TV, LCD TV 4. Asztali számítógép vagy laptop otthoni internet hozzáféréssel 5. Táblagép, e-book olvasó 6. Mobil-internet (telefonon vagy táblagépen) 7. Mosogatógép 8. Klíma 9. Okostelefon 10. Személyautó.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

2.B. A civil aktivitás elvon a tanulástól, külső kapcsolódás miatt kevésbé elkötelezett a tanulmányok befejezése mellett.

Hipotézis: A jobb gazdasági, kulturális és társadalmi helyzetű hallgatókra jellemzőbb a felsőoktatásban való bennmaradás, mint rosszabb gazdasági, kulturális és társadalmi helyzetű társaikra.

Empirikus vizsgálat

Mielőtt rátérünk a változók közötti mélyebb összefüggések feltárására, a korábban ismertetett változók alpmegoszlását mutatjuk be. A gazdasági háttér vizsgálatnál megállapítható, hogy az általunk megkérdezett hallgatók 88,9%-a nem küzd anyagi gondokkal. A hallgatók szubjektív anyagi helyzetüket az 1–9-ig terjedő skálán 5,1-re értékelte, míg az általunk felsorolt 10 anyagi javakból átlagosan 5,7-del rendelkeznek. A hallgatók 36,1%-a végez tanulmányi időben fizetett munkát a felsőfokú tanulmányai alatt. A megkérdezettek 71,8%-a városban, míg 28,2%-uk faluban élt 14 éves korában. Átlagosan az édesanyák elvégzett osztályainak száma magasabb (13), mint az édesapák elvégzett osztályainak száma (12). A szülő oktatói index vizsgálatánál a hallgatók a 12 pontból átlagosan 7,4 pontot, a barát kapcsolati indexben a 33-ból 22,9 pontot, míg az oktatói kapcsolati indexben a 8 pontból átlagosan 2,7 pontot kaptak. A megkérdezettek 36%-a tagja vallásos ifjúsági szervezetnek. A megkérdezettek 73%-a nő, 27%-a férfi. Az átlagos életkor 21 év.

A lineáris regressziós modellünkben a magyarázó változókat hat lépésben vontuk be, hogy nyomon kövessük az interakciós hatásokat is.

1. táblázat: Lineáris regressziós modellek a civil aktivitás előfordulására, lépcsőzetesen bevonva a változókat (N = 1792, IESA 2015)

	Béta	Béta	Béta	Béta	Béta	Béta
Objektív anyagi helyzet	NS	NS	NS	NS	NS	NS
Szubjektív anyagi helyzet	0,075*	0,077*	0,084*	NS	NS	NS
Anyagi gondok hiánya	NS	NS	NS	NS	NS	NS
Tanulás melletti munkaváll.		0,185***	0,187***	0,193***	0,177***	0,182***
Település típusa			-0,089**	-0,103**	NS	NS
Édesapa elvégz. oszt.				NS	NS	NS
Édesanya elvégz. oszt.				NS	NS	NS

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Szülő kapcsolati tőke index					-0,079*	-0,087**
Barát kapcsolati index					0,088**	0,080*
Oktató kapcsolati index					0,217***	0,218***
Vallásos ifjúsági csoport tagja					0,351***	0,357***
Nem						NS
Kor						NS
Adj. R. négyzet	0,002	0,035	0,040	0,045	0,255	0,256

Forrás: IESA 2015

Első lépésben az anyagi helyzetre vonatkozó változókat vontuk be. A táblázatból látható, hogy míg az objektív anyagi helyzet és a családban előforduló anyagi gondok nem mutattak szignifikáns összefüggést a civil aktivitással, addig a szubjektív anyagi helyzet jelentős mértékben befolyásolja azt. Az adatok azt mutatják, hogy a saját anyagi helyzetét jobbnak ítéelő hallgatók körében nagyobb az esélye, hogy aktívabban legyenek a civil életben, mint az anyagi helyzetüket rosszabbnak megítélő hallgatók esetén. Ez részben igazolja hipotézisünket, miszerint a jobb gazdasági háttérű hallgatók aktívabban a civil életben, ugyanakkor az is látható, hogy az objektív anyagi helyzet és az anyagi gondok előfordulása nem hatott. Az anyagi helyzet esetében, úgy látszik, fontosabb az, hogy az egyén hogy éli meg a saját anyagi helyzetét, mint hogy az objektíve milyen.

Második lépésben az anyagi helyzet objektív és szubjektív mutatóin túl vizsgáltuk azt is, hogy vajon milyen összefüggés mutatható ki a civil aktivitás és a tanulmányi idő alatt folytatott fizetett munkavégzés között. A fizetett munkavégzés egyrészt feltételezhető a rosszabb anyagi helyzetet, melynek következményekén a fiatalnak szükségszerű fizetett munkát vállalnia tanulmányai során. Míg az objektív anyagi helyzet ($P=0,000$) és az anyagi gondok előfordulása ($P=0,000$) szignifikáns összefüggést mutat a tanulmányok melletti munkavállalással a keresztáblák szerint, addig a szubjektív anyagi helyzet és a fizetett munkavégzés között nem mutatható ki szoros összefüggés ($P=0,425$). Azaz az, hogy valaki rosszabb anyagi helyzetűnek érzi magát, még nem elég ahhoz, hogy fizetett munkavégzést vállaljon nagyobb arányban, ehhez szükséges az anyagi javak hiányának kézzel fogható megtapasztalása is. A fizetett munkavégzés bevonását követően megfigyelhető, hogy a jobb szubjektív anyagi helyzet továbbra is felhajtóerőt jelent az aktívabb civil magatartásra. Ugyanakkor feltételezhető az is, hogy a fiatalok a fizetett munkavégzésre mint hasznos szabadidő eltöltési lehetősége tekintenek, mely akár elősegítheti az aktívabb civil magatartást. Az adatok azt mutatják, hogy a tanulás melletti munkavégzés növeli az

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

esélyét a civil aktivitásnak, azaz, akik fizetett munkát végeznek, a civil életben is aktívabbak, mint fizetett munkát nem végző társaik. A fizetett munkavégzés során az egyén kapcsolatba kerülhet más társadalmi státuszú és más kulturális jellemzőkkel bíró emberekkel, csoportokkal, mely kapcsolatok szélesíthetik, heterogénabbá tehetik a kapcsolati hálójukat, mely akár a civil aktivitást is táplálhatja.

Harmadik lépésben a megkérdezettek 14 éves kori település típusa és a függő változó közötti összefüggéseket vizsgáltuk. A település típusa negatív irányban befolyásolja a civil aktivitást. A tradicionális falusi létet jellemző közösségi összefogás, kooperáció, úgy tűnik, később, az egyetemi évek alatt a hallgatók civil aktivitásában is megmutatkozik, hisz gyakoribb körükben a szervezeti tagság, a másokon való segítség és az önkéntes munkavégzés, míg az urbánus múlt esetén jellemzőbb lehet az elszigeteltség érzete és a kisebb aktivitás.

Negyedik lépésben azt vizsgáltuk, hogy a szülők kulturális tőkéje vajon csökkenti vagy növeli a civil aktivitást. Az adatok azt mutatják, hogy a szülők iskolai végzettsége – az elvégzett osztályok száma alapján – nincs befolyással arra, hogy a hallgató mennyire aktív a civil életben. Hipotézisünk nem igazolódott be, miszerint a jobb kulturális helyzetű családok gyerekei aktívabbak. Így azonban megteremtődik az esélyegyenlőség arra, hogy a civil életben való részvétel ne csak a magasan iskolázott szülők gyerekeinek és a magasabb gazdasági státuszú hallgatók – mely változó hatása megszűnt a kulturális tőke bevonását követően – privilégiuma legyen.

Ötödik lépésben a kapcsolati háló és a civil aktivitás közötti összefüggést vizsgáltuk. Feltételeztük, hogy a szülők, barátok és oktatók körében kiterjedt, tágas és erős kapcsolati háló pozitívan képesek befolyásolni a civil aktivitást (Coleman 1988). A kapcsolati háló vizsgálatakor korábbi kutatásunk rávilágított arra is, hogy a templomba járás, az egyházi közösségbe járás növeli az önkéntesség valószínűségét (Fényes 2015), így a civil aktivitást is. Ezért vontuk be a vallásos kisközösségbe járást is mint kapcsolati tőke mutatót. Az adatok arra világítanak rá, hogy míg a szülőkkel kialakított szoros kapcsolat csökkenti, addig a barátokkal és oktatókkal kialakított kapcsolat és a vallásos közösségbe járás növeli az állampolgári aktivitást. Ennek oka szorosan összefügghet a szülőktől való különválással, hisz a megkérdezett hallgatók 57%-a vidéki, a tanévben azonban kollégiumban, albérletben vagy saját lakásában lakik a felsőoktatási intézmény városában. Látható tehát, hogy a vidéki környezetből való kiszakadás és az új környezetben kialakított kapcsolatok barátokkal és az oktatókkal elősegítik a civil szférában való aktívabb részvételt. Az adatok arra is rámutatnak, hogy a kapcsolati tőke bevonását követően megszűnik a település típus hatása, azaz a kiterjedt kapcsolati tőke felülírja a településtípus szerepét az egyén állampolgári aktivitására.

Utolsó lépésben a nem és a kor változókat vontuk be, azonban egyik esetben sem mutatható ki szignifikáns összefüggés a civil aktivitással. A nem változó esetén fontos felhívni a figyelmet a multikollinearitásra is, hiszen szignifikáns összefüggés

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

nem mutatható ki a civil aktivitás között, azonban a kutatások azt bizonyítják, hogy a lány hallgatók nagyobb arányban tagjai vallásos ifjúsági csoportnak, mint a fiú hallgatók (Pusztai – Fényes 2012, Fényes 2015).

Összességében tehát látható, hogy a civil aktivitás esélyét számos változó befolyásolja pozitívan, mint a jobb anyagi helyzet (a szubjektív megítélés alapján), a tanulás melletti munkavállalás, a kiterjedt baráti és oktatói kapcsolati hálózat, a vallásos ifjúsági csoporttagság, míg a civil aktivitás esélyét csökkenti a városi települési múlt és a szülővel kialakított szoros kapcsolati háló. Útmodellünk következő szakaszában azt vizsgáljuk, hogy a hallgatók bennmaradási esélyére milyen – korábban vizsgált – változók hatnak. Ezen modellnél azonban a civil aktivitást mint független változót emeljük be azért, hogy megvizsgáljuk azt, hogy vajon a civil aktivitás növeli-e vagy csökkenti a felsőoktatásban való bennmaradás esélyét. Hasonló logika alapján, mint az első regressziós modellünkben, lépcsőzetesen vontuk be a magyarázó változóinkat.

2. táblázat: Lineáris regressziós modellek a tanulmányok befejezése melletti elkötelezettségre, lépcsőzetesen bevonva a változókat (N=1792, IESA 2015)

	Béta	Béta	Béta	Béta	Béta	Béta	Béta
Civil aktivitás	NS	NS	NS	NS	NS	NS	NS
Objektív anyagi helyzet		NS	NS	NS	NS	NS	-0,103*
Szubjektív anyagi helyzet		NS	NS	NS	NS	NS	-0,094*
Anyagi gondok hiánya		NS	NS	NS	0,076*	0,095*	0,117**
Tanulás melletti munkav.			NS	NS	NS	NS	NS
Település típusa				NS	NS	NS	NS
Édesapa elvégz. oszt.					NS	NS	NS
Édesanya elvégz. oszt.					NS	NS	NS
Szülő kapcsolati tőke index						0,178***	0,180***
Barát kapcsolati index						NS	NS

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Oktatók kapcsolati index						NS	NS
Vallásos ifjúsági csoport tagja						NS	NS
Nem							-0,134*
Kor							NS
Adj. R. négyzet	-0,001	-0,001	-0,001	0,000	0,006	0,041	0,076

Forrás: IESA 2015

Első lépcsőben a civil aktivitás indexet vontuk be, mely nem mutat szignifikáns összefüggést a felsőoktatási bennmaradás esélyével, sem a többi magyarázó változó bevonása előtt sem utána. Bár a szakirodalom igazolja, hogy a civil aktivitás befolyásolhatja pozitív és negatív irányban is a felsőoktatási bennmaradási valószínűséget, és képes megvédeni az egyént a lemorzsolódástól, de a külső kapcsolatok el is vonhatnak a tanulástól. Úgy tűnik, mintánkban ez nem igazolódott be.

A második, harmadik és negyedik lépcsőben az anyagi helyzet mutatóit, a tanulás melletti munkavállalás és település típus változókat vontuk be regressziós modellünkbe. Egyik esetben sem mutatható ki összefüggés a felsőoktatási bennmaradás-sal kapcsolatos elkötelezettségével, mert a hallgatói civil részvétel nagyon sporadikus, így jelenleg ezen változók nem csökkentik, de nem is növelik a hallgatói elköteleződést.

Ötödik lépcsőben a szülők kulturális tőkéje és a függő változó közötti összefüggést vizsgáltuk. Az eredmények szerint a család kulturális tőkéje nem befolyásolja a bennmaradási esélyeket, azonban az anyagi gondok előfordulásának szerepe megjelent. Azok a hallgatók, akiknek családjában nem küzd anyagi gondokkal, esélyesebbek a tanulmányaik iránt elköteleződésre, és nagyobb a valószínűsége annak, hogy befejezik a tanulmányaikat, mint az anyagi gondokkal küzdő társaik.

A hatodik lépcsőben a kapcsolati tőke változókat vontuk be a modellünkbe, és felfedezhető az anyagi gondok hiánya hatásának erősödése a bennmaradási esélyekre. Ha a kapcsolati tőke szerepét vizsgáljuk, látható, hogy a baráti, oktatói vagy a vallásos ifjúsági csoporttagság nem véd a lemorzsolódástól, egyedül a szülői kapcsolati tőke növeli a bennmaradás esélyét. Azok a hallgatók, akik szoros kapcsolatot ápolnak szüleikkel, nagyobb eséllyel fejezik be tanulmányaikat, mint azok a társaik, akik kapcsolata kevésbé aktív családtagjaikkal.

Utolsó lépcsőben a nem és a kor változók és a függő változó összefüggéseit vizsgáltuk. Az adatok azt mutatják, hogy inkább a lányok körében nagyobb a valószínűsége bennmaradásnak és a tanulmányok befejezése melletti elkötelezettségnek. Korábbi kutatások igazolják a lányok jobb tanulmányi teljesítményét (Fényes 2009), mely elősegíti a tanulmányi elköteleződést is.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

Összességében tehát nem igazolódott be hipotézisünk, miszerint azok a fiatalok, akik aktívabb állampolgárok, sokkal elkötelezettebbek a tanulmányaik iránt és kevésbé fognak lemorzsolódni az egyetemi évek alatt, mint kevésbé aktív társaik, de az sem, hogy a külső aktivitás elvon a tanulástól. Úgy tűnik, a hallgatói elkötelezettséget a civil aktivitás nem befolyásolja. Mégis fontos lenne növelni az önkéntes megmozdulásokat, motiválni a fiatalokat a különböző szervezetekhez való csatlakozáshoz, hisz ez jótékony hatással lehet számos más területen (Fényes – Markos 2016). Magyarországon a 2012-es tanévben került bevezetésre a középiskolákban az iskolai közösségi szolgálat, melynek fő célja a civil aktivitás elősegítése (Markos 2016). Az iskolai közösségi szolgálat hatása a civil aktivitásra, így a hallgatói elköteleződésre is néhány év múlva válik vizsgálhatóvá.

Harmadik hipotézisünk csak részben igazolódott be, hisz nem mutatható ki, hogy a jobb gazdasági, kulturális és társadalmi helyzetű hallgatók elkötelezettebbek lennének a tanulmányok befejezése mellett, mint rosszabb gazdasági, kulturális és társadalmi helyzetű társaik. Kizárólag a szülőkkel kialakított szoros kapcsolat véd a felsőoktatásból való lemorzsolódástól.

Összegzés és következtetések

Eredményeink szerint a lemorzsolódás ellen elsősorban a szülőkkel való jó kapcsolat véd, és ha valaki nő (anyagi tőke hatás ambivalens, egyes mutatók szerint a jobb anyagi helyzet véd, más mutatók szerint hátráltat), a civil aktivitás esélyét pedig a jobb anyagi helyzet, a falusi lakhely, az oktatókkal és hallgatókkal való jó kapcsolat és a vallásos kiscsoport tagság növeli (a szülőkkel való jó kapcsolat viszont csökkenti az esélyt).

Előzetes hipotéziseinkkel szemben tehát a civil aktivitás nem hátráltatja, de nem is segíti elő a hallgatók tanulás melletti elkötelezettségét. Eszerint tehát az is állítható, hogy a civil aktivitás nem von el a tanulástól és nem hátráltatja azt. Ennek fényében véleményünk szerint fontos, hogy a felsőoktatási intézmények támogassák a diákok önkéntes munkáját és civil aktivitását, mivel ezáltal válhatnak igazán tudatos állampolgárokká, az önkéntesség számos más pozitív hatása mellett.

Irodalom

- Altbach, P. G. (2009): Introduction. In: Lideman, R. B. – Osfield, K. J. (eds.): Student Affairs and Services in Higher Education: Global Foundation Issues and Best Practices. International Association of Student Arrairs and Servicies (IASAS), XIII–XIV.
- Barefoot, B. O. (2004): Higher education's revolving door: Confronting the problem of student dropout in US colleges and universities. Open Learning, 19 (1): 9–18.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

- Bodó, M. – Markos, V. – Mézes, J. – Sárosi, T. – Szalóki, M. (2017): Az iskolai közösségi szolgálat a 9. és 12. évfolyamos diákok véleménye tükrében. *Új Pedagógiai Szemle*, 9–10.
- Bognár, A. (2015): A családi szocializációs tényezők hatása a politikai aktivitásra. PhD disszertáció.
- Braxton, J. (2000): *Reworking the student departure puzzle*. Vanderbilt University Press, Nashville.
- Ceglédi, T. (2015): Felsőoktatás és társadalmi egyenlőtlenségek: reziliens pedagógusjelöltek. In: Pusztai, Gabriella – Ceglédi, Tímea (szerk.): *Szakmai szocializáció a felsőoktatásban. A pedagógusképzés kihívásai Kárpát-medencében*. Partium PPS, UMK, Nagyvárad, Budapest: 116–135.
- Coleman, J. S. (1988): Social Capital in the Creation of Human Capital. *The American Journal of Sociology*, 94. Supplement: Organizations and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure. 95–120.
- Csákó, M. (2007a): *Demokráciára nevelés az iskolában*. Budapest. Kézirat.
- Csákó, M. (2007b): *Fiatalok demokráciaképe*. Budapest. Kézirat.
- Ekman, J. – Amna, E. (2012): Political participation and civic engagement: towards a new typology. *Human Affairs*, 22 (3): 283–300.
- Fehérvári, A. (2015): Lemorzsolódás és a korai iskolaelhagyás trendjei. *Neveléstudomány: oktatás – kutatás – innováció*, (3): 31–47.
- Fényes, H. (2009): Nemek szerinti iskolai eredményesség és a férfihátrány hipotézis. *Magyar Pedagógia*, 109. (1): 77–101.
- Fényes, H. (2015): Önkéntesség és új típusú önkéntesség a felsőoktatási hallgatók körében. *Debreceni Egyetem Kiadó, Debrecen*.
- Fényes, H. – Markos V. (2016): Az intézményi környezet hatása az önkéntességre. In: Pusztai, G. – Bocsi, V. – Ceglédi, T. (szerk.): *A felsőoktatás (hozzáadott) értéke. Közelítések az intézményi hozzájárulás empirikus megragadásához*. Nagyvárad, Budapest: Partium; PPS, Új Mandátum. 248–261.
- Fényes, H. – Pusztai, G. (2012) Religiosity and Volunteering among Higher Education Students in the Partium Region. In: Györgyi, Z. – Nagy, Z. (eds.): *Students in a Cross-Border Region. Higher Education for Regional Social Cohesion*. Oradea: University of Oradea Press. 147–167.
- Hegedűs, R. (2016): Számok–arányok–mintázatok a felsőoktatásba felvett hátrányos helyzetűek esetében. *Modern Geográfia*, (3): 1–14.
- Markos, V. (2016): A nyíregyházi középiskolás diákok iskolai közösségi szolgálattal kapcsolatos tapasztalatainak vizsgálata. *Párbeszéd*, 3 (4): 1–14.

KÖZELKÉP – TANULMÁNYOK

- Merill, B. (2015): Determined to stay or determined to leave? Journal Studies in Higher Education, 40 (10): 1859–1871.
- Németh, Sz. (2008): A (szak)iskola lemorzsolódás királyi útja: tanulói életutak. Regio: kisebbség, politika, társadalom, 19 (1): 31–65.
- Papp, Z. A. (2008): Szakiskolai mindennapok és lemorzsolódás: Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország, Észak-Alföld és Budapest példája. Regio: kisebbség, politika, társadalom. 19. (1): 66–95.
- Pusztai, G. (2011). A láthatatlan kéztől a baráti kezekig. UMK, Budapest.
- Pusztai, G. (2015): Pathways to student success in higher education. Rethinking the Social Capital Theory in the Light of Institutional Diversity. Frankfurt am Main Peter Lang Edition.
- Pusztai, G. (2017): Hallgatók civil közösségi részvétele öt ország tizenhárom felsőoktatási intézményében. Kultúra és közösség, 21 (3): 95–108.
- Pusztai, G. (2011): A láthatatlan kéztől a baráti kezekig. Hallgatói értelmező közösségek a felsőoktatásban. Budapest, ÚMK.
- Donovan, R. (1984): Path Analysis of a Theoretical Model of Persistence in Higher Education among LowIncome Black Youth. Research in Higher Education, 21 (3): 243–259
- Stoecker, J. – Pascarella, E. T. – Wolfle, L. M. (1988). Persistence in higher education: A 9-year test of a theoretical model. Journal of College Student Development, 29 (3):196–209.
- Szabó, I. (2009): Nemzet és szocializáció. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Tinto, V. (1993): Leaving College: Rethinking the Causes and Cures of Student Attrition. Chicago, University of Chicago Press.
- Tinto, V. (1975): Dropout from Higher Education. A Theoretical Synthesis of Recent Research, 45 (1): 89–125.
- Tinto, V. (2004): Student retention and graduation: Facing the truth, living with the consequences. The Pell Institute for the Study of Opportunity in Higher Education, Washington.
- Veroszta, Zs. (2010): Felsőoktatási értékek hallgatói szemmel. A felsőoktatás küldetésére vonatkozó hallgatói értékstruktúrák feltárása. PhD értekezés, Budapest.
- Vossensteyn, H. – Stensaker, B. – Kottmann, A. – Hovdhaugen, E. – Jongbloed, B. – Wollscheid, S. – Kaiser, F. – Cremonini, L. (2015): Dropout and Completion in Higher Education in Europe. Publications Office of the European Union, Luxembourg.